

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Lärarytildningen

Barn med socio-och emotionella svårigheter

Hur kan pedagoger hjälpa utagerande barn?

Författare

Annika Karlsson

Karola Pålsson

Handledare

Birgitta Rudenius

www.hkr.se

Barn med socio- och emotionella svårigheter

Hur kan pedagoger hjälpa utagerande barn?

Abstract

Syftet med vårt arbete var att få mer kunskap om vad socio- och emotionella svårigheter och utagerande innebär. Men även hur man kan hjälpa/stödja dessa barn. Dessutom att få svar om det är någon skillnad mellan pojkars och flickors beteende.

Vi har läst litteratur som behandlar detta ämne och gjort en kvalitativ undersökning där vi har intervjuat 3 förskollärare, 2 specialpedagoger, 2 barn- och ungdomspsykologer samt 1 genuspedagog, från en mindre och en större kommun.

I vårt arbete har vi i litteraturen och intervjuerna kommit fram till att utagerande barn med socio- och emotionella svårigheter behöver fasta och konsekventa regler för att kunna fungera i barngruppen. Det är viktigt att man tänker på att dessa barn är i stort behov av mycket kärlek och positiv uppmärksamhet. Dessutom behöver dom stöd för att utveckla sin sociala kompetens.

Nyckelord: utagerande, socio- och emotionella svårigheter, genus

Förord

1 Inledning	7
1.1 Syfte.....	7
2. Litteraturgenomgång	8
2.1 Vad menas med socio- och emotionella svårigheter?.....	8
2.1.1 Förklaring av socio- och emotionella svårigheter.....	9
2.1.2 Förklaring av utagerande.....	9
2.1.3 Hur yttrar sig beteendet?.....	9
2.1.4 Vilka är orsakerna till beteendet?.....	10
2.2 Hur kan vi som pedagoger hjälpa/stödja dessa barn i deras utveckling?....	11
2.2.1 Miljöns påverkan.....	11
2.2.2 Vilket arbetssätt skall pedagoger ha?.....	12
2.2.3 Hur skall pedagoger bemöta barnet.....	16
2.2.4 Åtgärdsprogram.....	16
2.2.5 Sociala berättelser – Seriesamtal.....	17
2.2.6 Personalens dilemma.....	17
2.3 Finns det någon skillnad mellan flickor/pojkar med socio- och emotionella svårigheter?.....	18
2.4 Teori.....	19
2.5 Litteratursammanfattning.....	19
2.6 Problemprecisering.....	20
3. Metod	21
3.1 Urval.....	21
3.2 Genomförande.....	22
3.3 Etiska aspekter.....	23
4. Resultat	24
4.1 Undersökningsgrupp.....	24
4.2 Resultatredovisning.....	25
4.2.1 Det ständiga hjälpjaget.....	25
4.2.2 Den positiva förstärkningen.....	25
4.2.3 Probleminventering och måldiskussion.....	26
4.2.4 Den nödvändiga baskunskapen.....	28
4.2.5 Struktur och fasta ramar.....	29
4.3 Kritiska synpunkter.....	30

4.4 Sammanfattning av resultat.....	30
5 Diskussion.....	31
5.1 Förslag på vidare forskning.....	35
6 Sammanfattning.....	36
Källförteckning.....	37
Bilagor	

Vi som författare till detta examensarbete vill härmed tacka vår handledare Birgitta Rudenius och de respondenter som har kommit med givande synpunkter på vårt arbete. Vi vill också tacka all personal som har ställt upp på intervjuerna utan deras medverkan hade vi inte kunnat fullfölja den kvalitativa undersökningen.

Karlshamn/Mörrum november 2005

Annika Karlsson

Karola Pålsson

1. Inledning

Som blivande förskollärare har vi valt att skriva om barn 3-5 år som har socio- och emotionella svårigheter och som är utagerande. Vi kommer även att ta upp om hur vi pedagoger i förskolan kan främja dessa barns utveckling och undersöka vad som kan vara orsaken till dessa svårigheter. Är man medveten om orsakerna till barnens svårigheter, kan man på ett tidigare stadium sätta in stöd/hjälp till att barnen utvecklas åt rätt håll.

Utifrån våra tidigare erfarenheter har vi stött på pedagoger som har straffat dessa barn, genom till exempel att dom har blivit satta vid sidan av guppen och fått titta på när dom andra barnen leker, istället för att vägleda barnen i deras utveckling, till delaktighet i barngruppen. Med bakgrund av dessa erfarenheter vill vi veta mer om hur vi kan hjälpa/stödja dessa barn i vår framtida yrkesroll som pedagoger och få en mer fördjupad kunskap, i hur vi kan hjälpa/stödja barn med socio- och emotionella svårigheter. Eftersom detta ämne är ett stort område har vi valt att inrikta oss på barn med socio- och emotionella svårigheter som är utagerande. Det vill säga barn som har svårt med det sociala samspelet med dom andra barnen eller personalen och har svårt att kontrollera sina känslor.

I denna uppsats har vi först en litteraturgenomgång som behandlar teoretisk fakta om hur dessa barns beteende yttrar sig och hur man kan hjälpa/stödja utagerande barn med socio- och emotionella svårigheter. Dessutom tar vi upp olika teorier och genusperspektivet. Efter litteraturgenomgången kommer empirin där vi har sammanställt våra intervjuer. Därefter kommer vår diskussion som innefattar hela uppsatsens innehåll.

1.1 Syfte

Vårt syfte med arbetet är att få mer kunskap om vad vi kan göra för att hjälpa och stödja barn med socio- och emotionella svårigheter. Våra frågeställningar är:

Vad innebär socio- och emotionella svårigheter?

Hur kan pedagoger hjälpa/stödja dessa barn?

Hur skiljer sig pojkars och flickors beteende?

Vi vill få svar på dessa frågor för att få mer kunskap om hur vi som pedagoger kan hjälpa dessa barn, vidare i sin utveckling. Vi har valt att begränsa oss till att undersöka utagerande barn som har socio- och emotionella svårigheter, då vi kände att det skulle bli för stort annars.

2. Litteraturgenomgång

I vår litteraturgenomgång kommer vi att presentera betydelsen av socio- och emotionella svårigheter, hur beteendet yttrar sig och vilka orsakerna är. Hur vi som pedagoger kan hjälpa/stödja dessa barn i deras utveckling och hur miljön påverkas. Vilket arbetssätt skall vi ha och hur skall vi bemöta barnen. Vi kommer även att ta upp åtgärdsprogram, sociala berättelser - seriesamtal och personalens dilemma. Finns det någon skillnad mellan flickor/pojkars beteende med socio- och emotionella svårigheter. Avslutningsvis kommer vi att ta upp Vygotskys teori ur ett sociokulturellt perspektiv, en litteratursammanfattning samt svaren på våra problempreciseringar.

Det sociala samspelets betydelse för barns utveckling har tidigare poängterats i samband med integreringsfrågor. För att barnen skall kunna fungera socialt är de beroende av goda sociala relationer, det är genom dessa barn växer, inte bara socialt utan också i alla andra avseenden. (Hill, A & Rabe, T 1990) Barnen skall anpassa sig till skolan – inte tvärtom, det var så pedagogerna tänkte förr. Dom som inte passade in fick gå i hjälpklass, obs - klass, skolmognadsklass och i skolor där man ansåg att dom hade det bättre. Man behövde inte anpassa sin verksamhet till dom barnen man hade i gruppen, utan kunde göra sig av med dom som ”föll utanför” (Hellström, A 1993). För hundra år sedan sa man att ”dom svaga och lågt begåvade” hämmade undervisningen och var en belastning för dom normala barnen. I slutet av 50-talet ansågs orsaken till barns svårigheter ligga hos barnet själv och tio år senare började man att titta på miljön, som en orsak till barnens svårigheter. (Persson, B 2005)

2.1 Socio- och emotionella svårigheter

I följande kapitel tar vi upp vad som menas med socio- och emotionella svårigheter och utagerande. Vi förklarar begreppen, men även hur svårigheterna yttrar sig och vilka orsaker som kan ligga bakom.

2.1.1 Förklaring av socio- och emotionella svårigheter

Många av författarna har likvärdiga åsikter om vad socio- och emotionella svårigheter innebär. Johannessen (1997) definition av sociala och emotionella svårigheter pekar på att problemen yttrar sig på det sociala och emotionella området. "Aggressiva" handlingar kallas ofta för beteendeproblem, medan tillbakadragenhet förbinds med emotionella svårigheter.

Inom socio- och emotionella svårigheter finns det störningar och dessa uttrycks främst som stökighet i klassrummet. Orsaken är att skolan ställer allt för höga krav på barnen, som de inte är kapabla till att motsvara, eftersom dom här barnen med socio- och emotionella svårigheter har inlärningssvårigheter. (Persson, B 2005)

2.1.2 Förklaring av utagerande

Lasse Lindsjö är psykolog och är en ofta anlita föreläsare på högskolan i Kristianstad han framhåller att begreppet utagerande inte finns i diagnostiska manualer, men är ett vedertaget begrepp. Hans definition av utagerande är en bristande impuls kontroll som leder till att människan inte kan styra sina impulser, utan översvämmas av impulserna med stora anpassningssvårigheter i sociala sammanhang som följd. Folkman (1998) hänvisar till Raundalen som framhåller att ett aggressivt beteende handlar i första hand om att skada andra. Men med ett aggressivt utagerande beteende innebär mycket annat som kaoset barnet sprider till sin omgivning. Det är en ständig kamp mot dom vuxna, för att barnet hela tiden skall testa, vem det är som bestämmer. Barnet kan dessutom ha häftiga utbrott. Vidare berättar han att alla dessa beteenden kan finnas hos ett och samma barn men det behöver inte vara på det viset.

2.1.3 Hur yttrar sig beteendet?

Johannessen (1997) skriver att några kännetecken på socio- och emotionella problem kan vara motorisk oro och hög aktivitetsnivå, genom att barnen ständigt hoppar, springer eller klättrar på saker och ting, dels kan barnen, med eller mot sin vilja putta till andra och har svårt att se konsekvenserna av sitt eget handlande.

Barnen kan dels ha problem med att visa hänsyn och sätta sig in i andras perspektiv, som kan uppfattas vara "hänsynslösa", "egoistiska" och saknar empati, dels kan de ha svårt med tur- tagning och flexibilitet, de fastnar i vissa lösningar eller reaktioner och har svårt att se

alternativen. Johannessen (1997) pekar även på att det finns de barn som är tillbakadragna eller passiva och dom beskrivs som initiativlösa.

- Dom vill inte vara med på någonting.
- Dom gråter.
- Dom är rädda för minsta utmaning.
- Dom tycker inte om förändringar.
- Dom tittar hellre på när dom andra barnen leker, istället för att själva delta i leken.

Ogden (2003) framhåller eftersom barn med socio- och emotionella svårigheter har svårt att samspela med andra, hämmas dom i sin utveckling och hamnar utanför den sociala gemenskapen, och dom kan bli uteslutna av sin barngrupp. Kinge (2000) håller med Ogden, hon skriver att många av dom barnen som brottas med sina sociala och emotionella svårigheter, har avsevärda problem i sin kommunikation med andra barn eller vuxna och blir på så vis ofta utstötta från lek och samvaro.

Vidare skriver Folkman (1998) att det utagerande barnet dra sig ofta ur det sociala livet men tar det i besittning igen på sina egna villkor. Dessa barn har ofta svårt att hantera sina känslor. Dom inåtvända barnen stänger in sina känslor medan dom utagerande barnen lever ut sina känslor direkt och med full styrka. Barn med socio- och emotionella svårigheter är speciellt sårbara på grund av att deras problem uppdagas, genom deras uppförande som ofta ställer enorma krav på omgivningen.

2.1.4 Vilka är orsakerna till beteendet?

I en intervjuundersökning gjord av Folkman (1998) visade det sig att några av barnen hade enorma brister i sin självuppfattning. Andra hade utvecklats normalt, men en kris eller en kränkning hade fått barnen att bete sig aggressivt i vissa situationer. En annan orsak var att barnets familj ofta hade sociala brister som i många fall var en viktig bakgrundsfaktor för deras svårigheter.

Persson (2005) håller med Folkman till en viss del att barns svårigheter kan vara kopplade till vilken socialgrupp man kommer ifrån, men det behöver inte vara på det viset. Ogden (2003) är av en annan åsikt, nämligen att det spelar en stor roll på hur omgivningen och

miljön ser ut, som påverkar barnets beteenden, det vill säga att det är inte barnet i sig som har problem, utan det är dom som finns runt omkring barnet som har svårigheter att bemöta barnets beteende. Många av barnen har även dåliga eller otillräckliga erfarenheter när det gäller samspel och sätter oss på prov genom sitt beteende både personligen och yrkesmässigt (Kinge, E 2000).

2.2 Hur kan pedagoger hjälpa/stödja dessa barn i deras utveckling?

Detta kapitel handlar om hur vi som pedagoger kan hjälpa/stödja barn med socio- och emotionella svårigheter som är utagerande.

Vad kan vi göra åt miljön? Vilket arbetssätt skall vi ha? Hur skall vi bemöta barnen på bästa sätt? Vilka åtgärder kan vi ta hjälp av? Personalens dilemma när det gäller dessa barn?

2.2.1 Miljöns påverkan

För att förebygga oron kring barnet kan man förbereda det på förändringar genom att skapa lugna utrymmen och minska stressen i vissa situationer till exempel vid påklädnad i tamburen. Verksamheten skall också anpassas efter barnets mognad. (Folkman, M-L 1998)

De vuxna är viktiga för barn som är i behov av särskilt stöd men hur viktig de vuxna är för barnet, hur nära barnet behöver ha den vuxne varierar från barn till barn, beroende på barnets individuella historia och aktuella behov. (Folkman 1998) Hellström (1993) skriver att problemen ser också mycket olika ut i olika miljöer. Ett barn som inte klarar barngruppen i förskolan behöver inte alltid ha problem hemma. Lumholdt (2004) menar att tryggheten finns i det lilla, som välkända lokaler och personal. Detta är en viktig grund för att kunna få en fungerande vardag och ur den tryggheten kan barnen utvecklas.

2.2.2 Vilket arbetssätt skall pedagoger ha?

Förändringar i miljön kan dessutom göra det lättare för barnet att klara det som omgivningen förväntar sig. (Kadesjö, B 2004) Hellstöm (1993) håller med Kadesjö om att pedagogen skall anpassa kraven till barnets förmåga, tillrättalägga miljön och hjälpa barnet utveckla sin förmåga att fungera i gruppen.

Genom att anpassa kraven till vad barnet förmår, genom att förstå vilka svårigheter barnet har är det viktigaste, när vi bemöter dessa barn (Kadesjö, B 2004). Hellstöm (1993) håller med Kadesjö hon menar även att pedagogerna måste försöka lösa dom problemen som uppstår kring barnet när dom är på förskolan, oavsett vad deras problem har för orsak.

En pedagog måste vara tydlig och förutsägbar det vill säga att barnen måste kunna veta vilka regler som gäller.

Förskolans mål är att sträva efter varje barns möjlighet till utveckling av sin förmåga att fungera enskilt och i grupp. Förskolan skall också utveckla barnen att hantera konflikter som de hamnar i. (Utbildningsdepartementet 1998)

Förskolan skall även lära dom att förstå vilka rättigheter och skyldigheter dom har samt ta ansvar för dom gemensamma reglerna (Utbildningsdepartementet 1998). Öhman et al. (1999) framhåller att pedagogerna måste våga vara engagerade, bygga upp relationer eller försöka förstå vad barnet menar och se till att barnens behov blir tillgodosedda. Pedagogen blir på så vis en viktig del i barnets liv vilket kan vara avgörande för barnets fortsatta utveckling. Pedagogen måste alltid finnas tillgänglig för barnet.

Både Folkman (1998) och Öhman et al. (1999) lyfter fram att problemen måste redas upp direkt när dom uppstår och inte tro på att det går över av sig själv.

Folkman (1998) skriver att barn med socio- och emotionella svårigheter inte skall bli ”syndaböcker”, måste pedagogen hela tiden framhäva barnets positiva egenskaper och minska effekterna på dom mindre bra egenskaperna, på så vis blir dom andra barnen mer uppmärksamma på dom positiva egenskaperna, istället för att bara se till det negativa hos barnet. Lumholdt (2004) skriver också om vikten av att inte ge någon extra uppmärksamhet på det negativa, istället skall det läggas stor vikt på det positiva.

Hon skriver också att man skall ha en positiv attityd med tydliga regler, vara en god förebild för barnen och att man arbetar med att skapa konfliktlösningar. Lumholdt (2005) skriver att vi pratar ofta om det kompetenta barnet men samtidigt lägger vi mycket

uppmärksamhet på det som barnet inte klarar av. Vi ser bara bristerna och det som inte fungerar.

Öhman et al. (1999) menar att det är viktigt som pedagog att inte ge upp när det gäller att få dom resultaten man vill uppnå, ge barnet tid, ha tålamod och inte stressa. Lyckas det inte alla gånger, skall man försöka att alltid ligga ett steg före. Dels för att undvika att utsätta barnet i situationer där det misslyckas. Dels för att man som pedagog är envis, genom upprepade gånger visar att man menar allvar med sitt engagemang.

Folkman (1998) framhåller att det är viktigt att dom vuxna undviker att barnet utsätts för upprepade misslyckanden, på så vis kan det leda till att deras självförtroende ökar.

När barnets självbild stärks betyder det att du duger som du är. Den vuxne skall ge barnet uppmärksamhet och visa att det klarar av saker.

Vidare påpekar hon att det är ett måste, att ha en realistisk bild av barnet och att den vuxne bekräftar barnet på dom sakerna som det är bra på. I styrdokumentet står det samma sak att dom som arbetar inom barnomsorgen skall se till att samtliga barn får uppleva den tillfredsställelse, när man gör ett framsteg, kommer över svårigheter och får uppleva sig vara en tillgång i gruppen. (Utbildningsdepartementet 1998)

Hellström (1993) framhåller att det finns mycket vi kan göra inom förskolans verksamhet i vårt eget samspel med barnet. Vidare berättar han att samtliga problem inte kan lösas med ett fåtal barngrupper och mer personal även om detta ibland kan vara motiverat. Författarna Hill och Rabe (1990) skriver också att ändrade gruppstorlekar, mer kvalificerad personal eller anpassade lokaler och ändringar i verksamheten kan hjälpa samtliga barn. Även dom som har svårigheter. Dom skriver även barn i behov av särskilt stöd behöver få stimulans och kontakt med andra barn och vuxna.

Om barn har svårigheter och tvingas vara med i situationer som dom inte klarar av, är risken stor att barnet tar skada.

Det tar på barnets energi för att kunna överleva situationen och då finns det inte mycket energi kvar för att kunna utvecklas. (Hill, A & Rabe, T 1990)

Det här kan jämföras med vad som står i styrdokumentet, att den pedagogiska verksamheten skall anpassas till samtliga barn som finns inom förskolan. Även dom barnen som endast behöver stöd en kortare tid skall få det utformat med hänsyn till barnets

egna behov och förutsättningar (Utbildningsdepartementet 1998). En lösning tror Hellström (1993) kan vara att ta hjälp av utomstående i situationer där problemen kan kännas övermäktiga. Han menar att pedagoger oftast försöker allt för länge att lösa problemen på egen hand. Istället för att direkt kontakta en specialpedagog eller en förskolepsykolog, för att få handledning i hur vi skall hantera dom svårigheterna som uppstår. Hill och Rabe (1990) skriver också att personalen oftast inte vill se att dom behöver stöd i sitt arbete med barn i behov av särskilt stöd. Dom skriver också att om det finns en handlingsplan som gör att vi kan fånga upp dessa barn, kan personalen ligga ett steg före och kan då förebygga dessa svårigheter. Även i en statlig utredning skrivs det att förskolepersonal behöver stöd i form av kompetensutveckling och handledning för att klara av sin uppgift. Kommittén vill understryka att det krävs mer specialpedagogisk kompetens i förskolan. (SOU 1 999:63)

Hill och Rabe (1990) menar att om pedagogen skall kunna arbeta på detta sätt, krävs det att personalen inhämta kunskaper om barnets hela miljö, familjesituationen. Kimber (2003) framhåller att det är föräldrarna som är experter på sina egna barn. Hon skriver också att man som pedagog många gånger tror sig veta bäst men att det är föräldrarna som har specifika kunskapen om sitt barn. Vidare skriver hon att föräldrarnas bild oftast inte stämmer överens med skolans bild av barnet. Detta kan göra att föräldrarna många gånger inte förstå eller inte kan se det som pedagogerna ser.

Det krävs även samarbeten med olika slags yrkeskategorier som har kunskaper om barn och familj. Det är viktigt att se till barnets hela livssituation. Barnets problem skall inte vara utgångspunkten för insatsen, utan den skall vara utifrån barnets totala situation i samhället, till exempel familjen eller förskolan och fokusera på de positiva förutsättningar som barnet har. (Hill, A & Rabe, T 1990)

Hill och Rabe (1990) lyfter fram att vi inte får låta det gå ut över barnen om vi inte kan reda ut de problemen som uppstår, ansvaret ligger på oss personal. Det är viktigt att personalen har väl fungerade och tydliga rutiner för alla barn.

Barnen skall veta vilka regler som gäller, för om barnen inte vet det blir det lätt kaos. Larsson - Swärd (1995) pekar på följande att det är viktigt att lärare kan arbeta professionellt med barn som är i behov av stöd. Har ett empatiskt förhållningssätt och är

medveten om sina begränsningar. Dessutom är det viktigt att vi som pedagoger inte gör barnet och familjens problem till sina egna, utan håller en viss distans.

Kadesjö (2004) lyfter fram att när man vistas med barn som är utagerande, blir ofta samvaron med barnet mycket påfrestande med tjat och konflikter. Han menar att varken förmaningar, tjat eller bestraffningar har någon större effekt. Öhman et al. (1999) håller med Kadesjö berättar att det inte hjälper med tjat, utan var mer bestämd. Kinge (2000) resonerar dock på ett annorlunda sätt, hon är nämligen övertygad om att bakom barnens ”besvärliga” beteende finns en logik eller en mening och det gäller för oss pedagoger att finna den. Kinge (2000) berättar vidare att om man skall kunna hjälpa dessa barn måste pedagogen förstå varför barnet handlar som det gör. I styrdokumentet står det samma sak om hur viktigt det är med en personal som kan förstå och samspela med barnet. (Utbildningsdepartementet 1998)

Det är också viktigt att personalen har föräldrarnas förtroende och stöd för att vistelsen i förskolan skall bli så bra som möjligt, för barn med svårigheter (Utbildningsdepartementet 1998). Kimber (2003) framhåller också vikten med att ha föräldrarna med i arbetet med barnen. Eftersom föräldrarna är dom viktigaste personerna för barnet och har ett speciellt band emellan sig.

Vissa barn har svårt att ta kontakt, kommunicera, leka och ge uttryck för sina känslor. Om man hittar dem tidigt kan man med enkla medel stötta deras personlighetsutveckling, visar ett projekt i Västerås. (Björkman, K 1999 s. 41)

Björkman (1999) tar upp ett Jas-projekt gjort i Västerås av Ulla Brännstöm Aleson som är specialpedagog. Syftet med projektet är att hitta barn i behov av jag- stödjande insatser. Att kartlägga dem och hitta metoder för att stärka barnets jag. Det står också att det är fler pojkar än flickor som har svårigheter och är utagerande medan flickorna blir mer inåtvända och tysta.

2.2.3 Hur skall pedagoger bemöta barnet?

För att skapa bra relationer till barn med socio- och emotionella svårigheter krävs det att vuxna kan visa att dom bryr sig om barnen, oavsett deras handlingar. Barnen måste kunna lita på att dom vuxna finns i närheten och är beredda på att stoppa dom innan något händer. (Folkman, M-L 1998)

Kinge (2000) skriver att det är viktigt som pedagog att ha ett professionellt förhållningssätt till dessa barn. Genom att visa sina känslor, engagerar sig och inte låta aggressionerna eller medkänslan ta överhanden. På så vis ökar de sin egen förmåga att se barnet klart.

Kadesjö (2004) skriver att pedagoger måste kunna förstå det bakomliggande beteendet och handlingsmönstret. På så vis inser man att det inte rör sig om någon ovilja eller olydnad hos barnet. Det kan då vara lättare att bemöta barnet utan irritation och aggression som inte leder någonstans.

Colnerud (2002) framhåller att i lärarens yrkesetiska regler skall man som lärare kunna sätta gränser och ställa krav men samtidigt ta hänsyn till individen.

2.2.4 Åtgärdsprogram

Med åtgärdsprogram menas den dokumentation och planering som görs för elever i behov av särskilt stöd. I början av 2000- talet skall ett åtgärdsprogram inrättas för barn i behov av särskilt stöd oavsett i vilken skolform dom går (Persson, B 2005). En skrift från Skolverket tar upp grundskoleförordning kap 5 att ett åtgärdsprogram skall upprättas för barn som är i behov av särskilt stöd. Det ligger på rektorns ansvar att åtgärdsprogrammet utförs. (Skolverket 2001)

Larsson- Swärd (1995) pekar på att det är pedagogerna som har ansvar för att planeringen, genomförandet och utvärderingen av vårt arbete görs så vi kan tillgodose barnens behov, för att kunna arbeta på ett mer systematiskt sätt. Det är också viktigt att observera och dokumentera hur barnet beter sig i sin miljö och planera utifrån den, när det gäller barn i behov av särskilt stöd. För att kunna ge rätt sorts stöd när man lägger upp ett åtgärdsprogram för barnet.

Öhlmér (2004) framhåller vikten av att man observera och dokumentera för att kunna känna till vilka åtgärder man skall vidta och för att kunna göra ett åtgärdsprogram.

2.2.5 Sociala berättelser – seriesamtal

Sociala berättelser - seriesamtal är ett hjälpmedel, arbetssätt och ett redskap för pedagogen. Detta hjälpmedel kan användas med barn från 3-års ålder och uppåt.

Sociala berättelser – seriesamtal är skrivna berättelser och ritade förklaringar och strategier. De försöker visa tillräta, de förtydligar sociala mönster, oskrivna regler och den sociala normen. De ger insikt om orsak och verkan och sätter händelser i ett sammanhang. De ger redskap till bättre social kompetens. (Andersson, B 2000 s. 17)

2.2.6 Personalens dilemma

Enligt läroplanen för förskolan skall pedagogerna sträva efter att alla barn utvecklar sin förmåga att visa empati, pedagogerna skall också se till att samtliga barn får sina behov tillfredsställda och respekterade. Målet är att varje barn skall få möjlighet till utveckling och känna sig trygga med sin identitet och kunna känna att dom duger som dom är. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. (Utbildningsdepartementet 1998)

Folkman (1998) framhåller att arbetet med utagerande och aggressiva barn tär mycket på personalen, hon jämför det med tonåringars påfrestande och aviga beteende. Hon skriver också att till slut kan tålmodet brista, när man tar i barnet lite för hårt och man har svårt att dölja det man känner, samtidigt vet man så väl hur man skall bete sig men vad hjälper det när man kokar på insidan. Öhman et al. (1999) tar också upp dilemmat. I en djupintervju med pedagoger med långa erfarenheter av arbete med barn som har psykosociala svårigheter. Dom berättade även om dessa barn har krävt mycket av dom, har dom ändå berörts på ett djupt plan och väckt starka känslor hos dem, dessa barn sätter djupa spår och dom glöms aldrig bort för dom har fått en plats i deras hjärtan. Oavsett om dom har lyckats hjälpa barnen eller inte.

Dessa barn har fått pedagogerna att tänka på hur viktigt det är med att bemöta dessa barn på ett bra sätt som dom inte annars hade reflekterat mycket över.

Nohrstedt (1999) skriver att pedagoger ofta känner sig otillräckliga, dom blir arga på sig själva för att dom agerar på ett sätt som dom egentligen inte borde eller vill göra.

2.3 Finns det någon skillnad mellan flickor/pojkars beteende med socio- och emotionella svårigheter?

Enligt läroplanen för förskolan skall vi behandla pojkar och flickor lika och försöka motverka det traditionella könsmönstret (Utbildningsdepartementet 1998). I detta kapitel kommer vi att ta upp socio- och emotionella svårigheter ur ett genusperspektiv.

Vad är det som gör det svårare att arbeta med pojkar än med flickor? Är det för att många av oss pedagoger är flickor och inte förstår hur det är att vara pojke Öhman et al. (1999). Vidare berättar Öhman om ett forskningsresultat gjort i USA på "normala" elever, resultatet visade på att pojkar har en topp av aggressivitet i 3-5 årsåldern. Det visade sig också att 2,3 % var överaktiva, 3,6 % var aggressiva, 3 % hade båda problemen och 85 % var pojkar. När man pratar om barn i behov av särskilt stöd kan man dela in dem i två huvudgrupper, utagerande och inåtvända. Syftet med denna undersökning är om hur förskolans personal tänker kring sitt arbete tillsammans med barn som har psykosociala svårigheter och är i behov av särskilt stöd.

Barn som är utagerande består till stor del av pojkar ca 80 % och bland dom inåtvända är det lite mer än hälften som är pojkar. (Öhman et al.1999) Folkman (1998) har gjort en undersökning gällande utagerande och inåtvända barn som bestod av 21 pojkar och 9 flickor som antingen var utagerande eller inåtvända. Det var dock en pojke som inte kunde placeras i någon av dessa kategorier. Det visade sig att bland dom utagerande var det 14 stycken pojkar och 1 flicka och bland dom inåtvända var det 6 pojkar och 8 flickor. Folkman ville att både den inåtvända och utagerande gruppen skulle vara lika stor till antalet. Öhman et al. (1999) framhåller att man allt oftare söker stöd för att kunna hjälpa pojkar som är oroliga och har svårt för samspel.

Det kan bero på att dom som arbetar på förskolan har en låg toleranströskel som gör att dessa barn uppfattas som störiiga. Hon skriver vidare att pojkars behov oftast är akuta och att dom behöver större utrymme.

2.4 Teori

En teoretisk utgångspunkt är Vygotskys teori, ur ett sociokulturellt perspektiv. Teorin handlar om att människor föds in i och utvecklas inom ramen för samspel med andra människor. Redan från första stunden när vi föds så gör vi våra erfarenheter tillsammans med andra. De vuxna runt om kring det nyfödda barnet hjälper, oftast helt oavsiktligt att förstå hur världen fungerar och skall hur man skall förstå den.

Vi kan med andra ord säga att kunskapstraderingen sker genom att omvärlden förtolkas – eller för att använda det begrepp som är grunden för ett sociokulturellt perspektiv: medieras – för barnet genom lek och annan form av samspel med personer i omgivningen. (Säljö, R 2000 s.66)

Vi lär oss helt enkelt att uppmärksamma, beskriva och agera i verkligheten på det sätt som omgivningen tillåter och uppmuntrar. En av utgångspunkterna för ett sociokulturellt perspektiv på lärande och mänskligt tänkande/handlande är hur man intresserar sig för hur individer och grupper tar till sig och utnyttjar fysiska och kognitiva resurser, Och just samspelet mellan omvärlden och individ är i fokus i detta perspektiv. Frågan om hur människor lär och utvecklas är naturligtvis knuten till frågan om hur vi tänker och agerar mer i allmänhet. (Säljö, R 2000)

2.5 Litteratursammanfattning

Barn med socio- och emotionella svårigheter har svårt med den sociala kontakten med sin omgivning. Dom har också svårt att kontrollera sina känslor, med tur- tagning, har svårt att visa empati för andra och svårt att se sina konsekvenser för sitt eget handlande.

För att hjälpa dessa barn behövs en strukturerad vardag med fasta regler. Det är viktigt att pedagogen finns i barnets närvaro för att kunna förhindra att en konflikt uppstår. Dessutom måste barnet kunna lita på att pedagogen menar allvar det vill säga att vara konsekvent.

Barnen skall kunna utvecklas utifrån sin egen förmåga. Dom skall även få känna sig behövda och veta att det inte är dem det är fel på, utan det är deras handlingar eller dess omgivning som gör att det blir konflikter. Det är viktigt att man har kontinuitet och en god relation till barnet. Det är viktigt att man som pedagog är medveten om att man kan behöva stöd för att kunna hjälpa barnet.

För att kunna hjälpa barn med socio- och emotionella svårigheter skall det göras ett åtgärdsprogram där man lägger upp en plan på hur man skall kunna hjälpa/stödja barnet i dess utveckling. Mellan tio och tjugo procent anses ha svårigheter i skolan.

I undersökningar som har utförts visar att pojkar är mer utagerande och flickorna blir oftast inåtvända när de har socio- och emotionella svårigheter.

2.6 Problemprecisering

Vi vill i vår undersökning få svar på följande frågeställningar:

Hur utmärker sig barn som är utagerande och har socio- och emotionella svårigheter?

Vad kan vi som pedagoger göra för att hjälpa dessa barn?

Är det någon skillnad på pojkars och flickors beteende som har dessa svårigheter?

3. Metod

Syftet med vårt projekt var att i den empiriska delen få fram mer kunskap och verktyg för hur vi som blivande pedagoger skall kunna tillmötesgå barnens socio- och emotionella svårigheter på bästa möjliga sätt. Vi har därför gjort en kvalitativ undersökning genom att intervjua två specialpedagoger, tre förskollärare, två barn/ungdoms psykologer och en

genuspedagog, där vi har frågat om hur dessa barns beteende yttrar sig. Skiljer sig beteendet beroende på vilket kön man har. Använder förskollärarna, specialpedagogerna och barn- och ungdomspsykologerna samma sorts stöd/hjälp beroende på om det är flickor eller pojkar som har svårigheterna.

Denscombe (2000) framhåller att det som avgör om man skall använda sig av intervjuer eller inte är att, vill man ha en mer ytlig information eller mer detaljerad information med ett mindre antal människor. Syftet med forskningen är att få en djupare insikt inom ämnet när man väljer att göra en intervju. Patel & Davidsson menar följande att:

Syftet med en kvalitativ intervju är att upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenheten hos något, t.ex. den intervjuades livsvärld eller uppfattningar om något fenomen. (Patel, R & Davidsson, B 2003 s. 78)

Vi valde att inte dela ut frågorna i förväg till respektive respondent, för vi ville inte att dom skulle kunna förbereda sig med de rätta svaren. Vi trodde inte att vi då hade fått ärliga svar på våra intervjufrågor, utan vi hade fått de svaren som respondenten trodde vi ville ha.

3.1 Urval

För att få ett vardagsnära resultat valde vi att intervjua 3 förskollärare, 2 barn- och ungdomspsykologer och 2 specialpedagoger. Vi har valt att använda oss av en kvalitativ undersökning. Undersökningen har gjorts i en mindre kommun och i en större kommun. När vi gjorde vår näst sista intervju berättade en av förskollärarna att det fanns en genuspedagog och då tyckte vi att det kunde vara intressant att intervjua genuspedagogen för att få mer kunskap om, hur det förhåller sig när det gäller pojkar och flickors utagerande beteende och socio- och emotionella svårigheter.

3.2 Genomförande

Vi har valt att göra en kvalitativ undersökning för att vi ville få fram personalens erfarenheter och tankar som dom har fått i sitt arbete med barn som är utagerande och som har socio- och emotionella svårigheter. Vi ville också få en större kunskap om hur vi kan

hjälpa/stödja barnen men även hur deras svårigheter kan yttra sig. Vi valde att först kontakta respektive kommuns växel för att få telefonnummer till en specialpedagog och psykolog för att vi ville få kontakt med personal som vi inte kände. När vi ringde upp respektive psykolog och specialpedagog frågade vi om dom visste om några förskollärare, som dom trodde skulle vara villiga att ställa upp på en intervju. Vi valde att göra på detta sätt eftersom dom arbetar med förskollärarna och visste vilka som hade haft hand om barn som hade dessa svårigheter. Det gick bra att få fram personal i Kommun A men i Kommun B var det svårare att få tag på en förskollärare till. Förklaringarna vi fick var att de inte hade tid och dom kände att dom inte visste tillräckligt mycket om det. Till sist kom vi fram till att vi fick utgå från det vi hade fått fram av dom andra förskollärarna. Personalen som vi skulle intervjua ringde vi upp och presenterade oss, vårt arbete och vad deras roll i arbetet skulle vara och se ut.

När vi genomförde den kvalitativa intervjun använde vi oss av papper och penna samt en bandspelare. Vi var medvetna om att bandspelaren kunde göra så att den intervjuade kunde känna sig obekväma och att dom kunde svara som dom ville. Vi frågade den vi skulle intervjua om det gick bra att vi spelade in samtalet, och att vi efter att vi har skrivit ner svaren skulle radera bandet. Vi märkte inte att dom skulle vara obekväma med bandspelaren.

Denscombe (2000) påpekar i sin bok, att vill man ha en mer detaljerad information skall man använda sig av intervjuer. Han skriver också att vill man undersöka erfarenheter så skall man använda sig av intervjuer. Vi vill undersöka och ta reda på personalens erfarenheter och då kände vi att det var bäst med intervjuer då man kan få en djupare bild, och man har då möjligheten att kunna ställa följdfrågor om det skulle komma upp något i intervjuerna som var otydligt eller vi inte hade reflekterat över.

Det finns mycket man måste tänka på när man gör en kvalitativ undersökning, exempelvis måste man försöka vara objektiv när man intervjuar och inte lägga till sina egna värderingar. Patel och Davidsson (2003) poängterar att det krävs intervju- personens tillstånd för att kunna spela in intervjun och vi har fått alla de intervjuades tillstånd att banda samtalen. Nackdelen med att använda sig av bandspelare, kan vara att man inte får dom svaren man är ute efter, för att bandspelaren kan påverka den intervjuades svar vi

kände att bandspelaren inte påverkade intervjun på något sätt vare sig för oss som intervjuade eller dom intervjuade. Backman (1998) framhåller att man måste bearbeta många timmars bandade intervjuer och det tar mycket tid att lyssna igenom samt skriva ner.

3.3 Etiska aspekter

Vetenskapsrådet (2002) framhåller att forskning är viktigt och nödvändigt både för individernas och i samhällets utveckling. Enligt informationskravet har vi informerat de intervjuade om vårt projekt och att den insamlade informationen endast kommer att användas till detta examensarbete. Vi har även informerat om att dom intervjuade hade rätt att avbryta intervjun. I konfidentialetskravet står det att samtliga personers identifierbara uppgifter skall skrivas ner, arkiveras och avrapporteras för att personerna ifråga inte skall kunna identifieras av utomstående.

Vi har i vår kvalitativa undersökning valt att inte namnge dom intervjuade då vi anser att det räcker med att skriva till exempel en förskollärare.

4. Resultat

I vår resultatredovisning har vi valt att presentera svaren på våra intervjufrågor genom att skriva ner vad förskollärarna, specialpedagogerna, psykologerna och genuspedagogen berättade under följande rubriker:

- Det ständiga hjälpjaget.

- Den positiva förstärkningen.
- Probleminventering och måldiskussion.
- Struktur och fasta ramar.

4.1 Undersökningsgruppen

En kort presentation av dom som medverkade i vår kvalitativa intervjuundersökning.

En av specialpedagogerna har arbetat inom skolan i sju och ett halvt år, sammanlagt i 20 år. Den andra specialpedagogen har arbetat sedan hösten 2001. Hon gick en utbildning som kommunen hade köpt in.

En av barn- och ungdomspsykologerna gjorde sin ppt- tjänstgöring april, 2002 och blev färdig till sommaren 2003, hon är inne på sitt tredje år som legitimerad psykolog.

Den andra barn- och ungdomspsykologen har arbetat som psykolog sedan 1973.

En av förskollärarna har arbetat sedan 1994, endast med dom något äldre barnen i åldrarna tre till och med sex år, men även i förskoleklass samt fritidshem under ett år.

Den andra förskolläraren har varit färdig sedan julen 1980.

Den tredje förskolläraren har arbetat sedan 1983.

Genuspedagogen från kommun A har snart arbetat i ett år och hennes uppgifter just nu är att driva en kurs i genuspedagogik för 12 stycken arbetslag i förskolan.

4.2 Resultatredovisning

Vi kommer nu att redovisa våra svar som vi har fått av personalen vi har intervjuat.

4.2.1 Det ständiga hjälpjaget

Personalen berättar att det gäller att man är ett "hjälp- jag" där man kan stötta barnet i dessa svårigheter, förklara situationer, förbereda barnet på förändringar som ska ske (miljö-, personal-, aktivitetsbyten med mera), vara med barnet i lek och förklara de sociala regler som gäller, konkret visa barnet på de konsekvenser agerandet får, ordna en så strukturerad och konsekvent miljö som möjligt med fasta återkommande rutiner.

Dessa barn måste kunna lita på att jag finns där som en fast punkt i tillvaron.

När man som pedagog skall försöka lära barnen att känna empati för andra skall man berätta vad det är som gör att man blir till exempel arg, ledsen eller glad.

Genom att stötta och stödja dessa barn skapar man på så vis goda förutsättningar för att barnen skall kunna utvecklas positivt.

4.2.2 Den positiva förstärkningen

De intervjuade berättar om att eftersom utagerande barn alltför ofta möts av kritik, tillsägelser, hårda ord är det mycket viktigt att starkt uppmärksamma barnets färdigheter, berömma det när det gjort rätt, på ett mycket tydligt nära överdrivet sätt, för att minska barnets ofta negativa självbild. På så sätt sporrar man barnet till ett fortsatt gott beteende och ger barnet en tro på dess goda förmåga till utveckling. Vidare berättar dom att man måste ge positiv respons och beröm samt förstärka det som är bra. Det är också viktigt att bygga upp en relation till barnet som gör att barnet känner trygghet i konfliktsituationerna. Man skall även ge mycket positiv kritik på det barnet klarar av för att stärka barnets självbild och öka självförtroendet. Vidare berättar hon att man skall hela tiden försöker ligga ett steg före, för att undvika konflikter och för att undvika att barnet misslyckas för ofta, som kan leda till att barnet får dåligt självförtroende. Genom att man som pedagog har ett medvetet urval av barn som bättre fungerar med det berörda barnet, är viktigt i dessa grupper för att dessa barn skall få möjlighet att lyckas i leken.

Dessa barn behöver mycket, mycket kärlek som en av de intervjuade poängterade.

En av de intervjuade berättar att det är viktigt att man hjälper barnet att få en mer positiv självbild och syn på miljön runt omkring, socialt och emotionellt. En annan pedagog säger att man skall se och försöka få barnet att förstå att man är till exempel arg, på barnets beteende men inte på barnet i sig tyckte pedagogen var viktigt.

4.2.3 Probleminventering och måldiskussion

Barn med socio- och emotionella svårigheter och är utagerande har svårt att fungera i grupp och blir lätt distraherad av vad som händer runt omkring.

En av barn- och ungdomspsykologerna säger att barn som har socio- och emotionella svårigheter har svårt med samarbete, tur- tagning, att sitta still och har koncentrationssvårigheter. Dessa barn menar oftast inget när dom råkar slå till någon, det bara bli så. Barnen har också svårt att hålla reda på armar och ben, dom är ofta impulsiva och egocentriska det är hela tiden jag, jag, dom är även oroliga, har svårt med samvaro med andra och har svårt att samarbeta. Dessa barn kan bli lätt distraherade av människor som finns omkring dom, är känsliga för miljöförändringar, dom "kräver" rutiner och att "känna igen sig" i miljön. Dom har svårt att hantera förändringar gällande snabba aktivitetsbyten, ny personal och barn. Utifrån ett emotionellt sätt saknar dom ofta förmågan till att känna empati och ta hänsyn.

En av barn- och ungdomspsykologerna säger också att på förskolan är det så mycket barnet skall klara av som till exempel sitta still i samlingar,

De flesta som vi intervjuade berättade att signalerna kan vara högljuddhet, okontrollerade impulshandlingar

Det finns många olika orsaker till att dessa barn blir utagerande, en av förskollärarna berättar att orsakerna är helt individuella och man kan inte finna någon direkt orsak till beteendet. En annan förskollärare berättar att det kan bero på många olika saker exempelvis otydlig föräldraroll, svår gränssättning från början, sen mognad och att man inte har någon riktig struktur på sin vardag

En av barn- och ungdomspsykologerna berättar att det finns många orsaker bland annat att det finns en osäker anknytning till den primära vårdnadshavaren, biologisk funktionsnedsättning i hjärnan.

En av specialpedagogerna tror att det kan bero på att kvinnan har druckit alkohol under ett visst tillfälle under graviditeten, då barnet var extra känsligt.

En förskollärare menar att de övriga barnen i barngruppen påverkas mycket genom att dom ofta blir störda i sin lek, men hur dom påverkas är individuellt. Ibland när barnen kommer

för nära inpå, kan det kännas oerhört jobbigt för dom andra barnen i gruppen. Dom andra två förskollärarna säger också att dom har märkt att det blir en viss oro i barngruppen

De andra barnen blir påverkade av det utagerande barnet det skapar oro, mer eller mindre.

En av barn och ungdomspsykologerna säger att ”dom andra barnen blir vaksamma”. Barn och ungdomspsykologen berättar om tillfällena då han/hon har observerat barnen, där barnen är för sig själva eller är i mindre grupper, men när det utagerande barnets mamma kommer, då börja leken komma igång. För då vet dom att det andra barnet skall hem och kan inte längre komma och störa dem i deras lek.

Den ena specialpedagogen säger att dom andra barnen påverkas mycket, dom får mindre uppmärksamhet då dom utagerande barnen tar mycket av den. Specialpedagogen tror att dom andra barnen har nog inte får en optimal inläring.

Det är skillnad mellan pojkar och flickors utagerande beteende. Två förskollärare anser att pojkar hörs mer och syns mer samt att dem är mer fysiska i sitt utagerande. Det vill säga att de slåss, kastar saker, leker vilda lekar, är högljudda, okontrollerade impulshandlingar förskolläraren sa att ”speedade” är ett bra begrepp. Flickorna de har mött har haft lätt för konflikter, varit dominanta, trotsiga, uppkäftiga på ett mer psykiskt plan.

En av specialpedagogerna tycker att det finns en skillnad när det gäller pojkar och flickor. Flickorna tar över allt mer och mer. Pojkarna är mer utagerande och flickorna blir mer tystlåtna samt inåtvända men kan må lika dåligt. Den andra specialpedagogen berättar att man behandlar pojkar och flickor olika, men att man gullar med flickorna och med pojkarna är det grövre tag ”stora starka pojkar”. Man skojar bort det med pojkar medan man säger till flickor, men så ska du väl inte göra.

Den ena barn- och ungdomspsykologen säger att många av de fördomarna som finns stämmer nog att pojkar är mer utagerande än flickor, men det är farligt att generalisera.

Den andra säger att man har för lite erfarenhet också så man ville/kunde inte svara på den frågan. Den andra barn och ungdomspsykologen säger att flickor är svårare att arbeta med då deras utagerande är mer utagerande, för att kunna få den uppmärksamheten som de vill ha så måste de göra det på ett mer extremt sätt. Barn och ungdomspsykologen berättar också att en pojke som är utagerande tenderar vi att låta gå längre innan vi ingriper det ligger lite i deras natur att vara till exempel stökiga.

Hur man skall gå till väga för att hjälpa och stödja dessa barn är olika beroende på barnet i fråga. Personalen på förskolan upprättar ett åtgärdsprogram tillsammans med föräldrarna. I åtgärdsprogrammet står det vad vi skall arbeta med för att barnet skall kunna komma vidare i sin utveckling. Innan man gör ett åtgärdsprogram så gör man olika slags kartläggningar genom att observera barnen och dess omgivning, Vad är det som händer? Vad är det som gör att barnet avviker från det ”normala”?, men samtidigt får man ha i åtanke att det bara kan vara tillfälligt. Vad är det som utlöser konflikterna?

När det gäller att bearbetar sina känslor som man har så säger förskollärarna att dom pratade med sina kollegor, specialpedagoger och psykologer. En förskollärare svarade att man tillsammans med arbetslaget ventilerar dom problemen som uppstår. Man kan också ta hjälp av litteratur när man inte vet hur man skall gå till väga är ett bra sätt.

Många av de intervjuade poängterade att hela arbetslaget måste vara eniga om vilka mål som skall sättas och uppnås.

4.2.4 Den nödvändiga baskunskapen

Personalen som vi intervjuade berättade att det finns vissa nödvändiga baskunskaper som alla behöver som arbeta med barn som har dessa svårigheter. En av barn- och ungdomspsykologen säger att det är bra att ha en viss kunskap om barnets utvecklingspsykologi, vad man kan förvänta sig av en två-åring och av en tre-åring så man vet normen för barnets utveckling samt hur utvecklingen ser ut, för att kunna upptäcka eventuella avvikelser.

En förskollärare säger att man måste tänka på och ha kunskaper om att barn är olika, man kan inte behandla alla barn på samma sätt.

En annan förskollärare säger att det är även bra att ha en allmän förkunskap om hur barnens beteenden kan se ut generellt, hur barns ”normala” socio- och emotionella utveckling ser ut.

Specialpedagogen tycker att alla borde läsa specialpedagogik i sin grundutbildning. Även om det är viktigt att man som lärare i skolan måste ha ämnesområden så är det så mycket

hos barnet som måste funka innan de kan ta in kunskaper och det blir lärarens uppgift att först lära dem till exempel de sociala reglerna som finns.

Man måste kunna reflektera och observera för att kunna göra kartläggningar för att kunna se exakt vad som är fel och vad som funkar tycker några av våra respondenter. Det är bra om vi har lärt oss att vara ödmjuka både gentemot oss själva men också mot barnet att vi kan faktiskt ha fel man kan ha missuppfattat situationen. Pedagogerna berättade också att man skall läsa och fortbildas sig för det är bra att ha mycket kunskap om dessa svårigheter, det blir då lättare att arbeta med barnen och man har lättare för att inte ta det som händer personligt.

4.2.5 Struktur och fasta ramar

Barnen med socio- och emotionella svårigheter behöver struktur och veta vad det är som gäller, man får inte tveka och man skall inte ställa dem i allt för många valsituationer och veta vad som skall ske i förväg. Vi skall även ha få men konsekventa regler.

Vi måste ha tydliga adekvata gränser, som en specialpedagog uttryckte sig ”vi måste också ta hänsyn till det här barnet när det blir för mycket”. ”Om ett barn slås med till exempel leksak så är det viktigt att vi säger stopp det här accepterar vi inte, gör du så igen så tar vi bilen ifrån dig. Men för ett annat barn kan bilen symbolisera trygghet”.

Det är viktigt att man ställer kraven där barnet befinner sig och inte ställer samma krav som på de övriga barnen i gruppen.

4.3 Kritiska synpunkter

Vårt resultat anser vi vara tillförlitligt för vi kände att dom intervjuade inte gav oss dom svaren som dom trodde vi ville ha, utan vi upplevde att dom var ärliga, uppriktiga och kom inte med några förvillande svar. Eftersom vi endast har intervjuat ett fåtal personer inom barnomsorgen och endast i två kommuner, kan man inte säga att det är så här överallt utan

svaren som vi fick gäller endast dom personerna och deras arbetsplatser. I vår kvalitativa undersökning är målet att vi skall påverka svaren så lite som möjligt men det är inte lätt eftersom vi hade en förförståelse innan genom den litteratur vi har läst. Hade det funnits mer tid hade vi kunnat fördjupa oss mer och fått en mer tyngd på arbetet.

Vi tycker att vi har valt rätt metod för att vi har fått svar på våra frågor och många idéer/tips på hur man kan hjälpa/stödja utagerande barn med socio- och emotionella svårigheter. När vi sammanställt intervjuerna fick vi fram att samtliga svarade i stort sätt likadant på frågorna.

Dom svårigheter vi upplevde under undersökningens gång var att en av psykologerna gärna ville prata om ”smarta” utagerande barn. Det upplevde vi som ett problem eftersom det var svårt att få honom att återgå och svara på våra frågeställningar. Även om det han berättade var intressant så var det inte relevant för vårt arbete.

Under intervjuernas gång var stämningen bekväm och vi tyckte att dom svarade uppriktigt på våra frågeställningar.

Eftersom barn- och ungdomspsykologen arbetade själv i den mindre kommunen var hon/han lite orolig att vi skulle skriva i vilken kommun hon/han arbetade i. Vi berättade då att vi skulle skriva att hon/han kom från en mindre kommun.

4.4 Sammanfattning av resultat

I våra intervjuer framkom vikten av att som pedagog måste man vara konsekvent när gäller regler och handlande. Barn med socio- och emotionella svårigheter behöver mycket kärlek och omtanke. Nästan alla vi har intervjuat var överens om att man som pedagog måste vara bestämd och tydlig.

Vi har i vårt arbete kommit fram till, för att kunna hjälpa/stödja dom utagerande barnen är det viktigt att tänka på följande:

- Vara tydlig med vad vi menar.
- Vara konsekvens i vårt handlande.
- Vara uppmärksam på vad som händer runt barnen.

- Sätta tydliga regler och gränser.
- Försöka att hela tiden ligga ett steg före.
- Ge mycket kärlek och positiv uppmärksamhet.
- Stärka barnets självbild och självförtroende.
- Tänka på att inrikta oss på det positiva hos barnet.

5. Diskussion

Vi tycker att vårt arbete har varit mycket givande, intressant och vi har också fått många synpunkter som vi kan ta med oss, ut i arbetslivet. Dessutom har det gett oss en alltmer förförståelse, på hur pedagoger skall kunna bemöta och hantera dessa utagerande barns

svårigheter. Vårt syfte med denna undersökning var att ta reda på om vad socio- och emotionella svårigheter och utagerande innebar, hur man kan hjälpa/stödja dessa barn och hur skiljer sig pojkars och flickors beteende.

Vi valde att utgå från Vygotsky's teori ur ett sociokulturellt perspektiv, eftersom den stämmer så bra överens om utagerande barn som har svårigheter när det gäller att samspela med andra. Det är genom samspel med sin omgivning som människan lär, föds in och utvecklas som individ. I vår undersökning kom vi fram till att barn med socio- och emotionella svårigheter har problem med att ta kontakt, samspela med andra och på så vis kan dom lätt bli utstötta från den övriga barngruppen. Detta tar också författarna Kinge (2000) och Ogden (1991) upp. Det är då väldigt viktigt i sådana här situationer att pedagogen är uppmärksam på detta och försöker vara mer delaktig och finns som ett stöd och förklarar vilka regler det är som gäller för barnet. Leken är en viktig lärandesituation där pedagogen kan lära barnen att samspela, ta kontakt och tala om vilka sociala regler det är som gäller. I vår undersökning berättade dom flesta respondenterna att barnen kände sig tryggare när pedagogen var mer delaktig i leken och styrde upp den, för att just undvika att en konflikt skall uppstå. På så vis kan även de övriga barnen känna att dom inte behöver vara rädda. Att alltid ligga ett steg före var också något som poängterades ofta i vår undersökning och som också Öhman et al. (1999) tog upp.

I litteraturgenomgången och i våra intervjuer kom vi fram till att barn med socio- och emotionella svårigheter, får det svårt när det blir för många barn och vuxna runt omkring dom. För att pedagogen skall kunna hjälpa dessa barn krävs det mindre barngrupper, ökad personaltäthet och att det ordnars större utrymmen för barnen. Något som vi anser inte har lyfts fram och som vi tycker skulle behövas är bland annat, rum där barnen kan gå undan och finna ro eller för att kunna avreagera sig.

Det utagerande barnets beteende tär mycket på personalens krafter detta säger både de intervjuade och litteraturen.

De andra barnen blir också påverkade genom att dom blir avbrutna och störda i sin lek. De kan även bli rädda för det utagerande barnet som kan skrika, slåss, kastar eller förstör föremål, när barnet inte klarar av att hantera situationen. Vi har egna erfarenheter av detta sedan tidigare, att barnen är så pass rädda att de knappt vågat gå till förskolan.

Barn med socio- och emotionella svårigheter behöver mycket kärlek och positiv uppmärksamhet, på så vis ökar barnets självbild/självförtroende. Folkman (1998) är av samma åsikt, att pedagogen måste framhäva det utagerande barnets positiva egenskaper för då blir de övriga barnen mer uppmärksamma på det positiva istället för de negativa egenskaperna. Detta är ett bra sätt tycker vi eftersom pedagogen gör dom övriga barnen uppmärksamma på det utagerande barnets positiva egenskaper och det tror vi skulle minska rädslan hos dom andra barnen. Detta har en av oss uppmärksammat på en vfu- plats att pedagogernas negativa syn på det utagerande barnet speglade av sig på dom övriga barnen, genom att dom pustade och stönade när dom fick veta att det utagerande barnet skulle komma till förskolan.

Vi tycker också det är viktigt att föra en dialog med den övriga barngruppen och förklara orsakerna till det utagerande barnets beteende, för att dom skall kunna förstå varför barnet handlar som det gör och att det inte bero på elakhet. En pedagog behöver kunna förstå vad det är som ligger bakom barnets beteende och handlingar, gör man det förstår man att barnet inte handlar av ovilja eller olydnad. Är man som pedagog medveten om orsaken kan det vara lättare att bemöta barnet utan aggressioner. Det sociokulturella perspektivet tar upp att vi människor lär oss helt enkelt att uppmärksamma, beskriva och agera i verkligheten på det sätt som omgivningen tillåter och uppmuntrar.

I både litteraturgenomgången samt intervjuerna fick vi fram att dom utagerande barnen är oftast överaktiva, har svårt att se konsekvenserna av sitt eget handlande, att visa empati och dom uppfattas oftast som egoistiska samt hänsynslösa.

Barn- och ungdomspsykologerna berättade att dessa barn ofta sa till dom andra barnen vad dom fick och inte fick göra samt hur dom skulle bete sig. Det togs också upp att utagerande barn inte kan överföra det på sitt eget handlande, då dom har svårt att se sig själva i händelseförloppet.

När barnet har haft en konflikt tycks det vara väldigt viktigt att pedagogen är där och samla ihop barnet som författaren Folkman (1998) tar upp. Även en av specialpedagogerna i vår undersökning använde sig av samma term, specialpedagogen menade att efteråt behövde barnet hjälp att lugna ner sig och känna att man brydde sig om barnet oavsett vad konflikten hade handlat om. En pedagog måste vara tydlig, ja nästan övertydlig och vara konsekvent för att barnet måste kunna lita på att det du säger gäller. För att det inte skall

uppstå för många konflikter mellan barnet och personalen är det viktigt att vi har få regler men ändå att de är adekvata. I intervjuerna framkom det också att man bör välja sina konflikter, annars kan det bli konflikter hela dagarna och det är inte bra, varken för barnen eller för personalen. Det gäller dessutom för pedagogen att vara bestämd och inte tjata för det har ingen större effekt på dessa barn.

Dessa barn har svårt med förändringar säger både litteraturen och intervjuerna. För att underlätta och minska stressen för dessa barn i vissa situationer, till exempel när man skall gå ut, behöver inte alla gå samtidigt. Det räcker med att fem barn går först, för att just undvika konflikter. Ett annat sätt kan också vara att använda sig av ett bildschema som visar vad som skall hända under dagen.

Vi har kommit fram till att barnets svårigheter ser olika ut beroende på i vilken miljö barnet befinner sig i. Många av författarna skriver att orsakerna till barnets svårigheter kan ligga i den sociala hemmiljön, eller att det är en brist på anknytning till föräldrarna när barnet var litet. I intervjuerna handlade det mer om miljön på förskolan som orsak till svårigheterna, vi tycker att miljön runt omkring barnet spelar en stor roll hur svårigheterna yttrar sig, även om hemförhållanden kan vara en orsak. Det är omgivningen som formar barnet därför är omgivningen avgörande för barnets fortsatta utveckling, även om biologiska faktorer kan ha en roll i det hela.

För att kunna hjälpa barn med socio- och emotionella svårigheter kan det göras ett åtgärdsprogram, där det står vad man har för mål för hur barnet skall kunna utvecklas. En av de intervjuade psykologerna berättade att det kan göras kartläggningar på hur barnet fungerar i olika sorters vardagliga situationer. Vad är det som gör att det fungera eller inte, hur kan vi göra så det fungerar? Litteraturen tar också upp en form av kartläggning men de anger inget speciellt uttryck för det. När en kartläggning har gjorts över barnets situation kan det bli ett bra underlag för ett åtgärdsprogram.

Det som har framkommit ur litteraturen som både Öhman et al. (1999), Folkman (1998) och Björkman (1999) tar upp, att det mest är pojkar som är utagerande och flickorna är mer inåtvända när det gäller barn som har socio- och emotionella svårigheter, detta framkom även i våra intervjuer. Vi och dom intervjuade var överens om att det kan bero på att pojkarna är mer utagerande än flickorna. Pojkarna märks mycket mer för att deras svårigheter utmärker sig mer, därför söker pedagogerna oftare hjälp för pojkarna än för

flickorna. När det gäller hur vi bemöter barnen så agerar vi olika beroende på vilket kön barnet har, vi gullar med flickorna och vi är tuffare mot pojkarna. När det gäller att lugna ner en pojke krävs det mer styrka än med en flicka, då pojkarna har ett mer utagerande beteende. Vi skall dock sträva efter att bemöta dom lika och hjälpa dom på samman sätt.

5.1 Förslag på vidare forskning

Förslag till vidare forskning skulle kunna vara att forska mer om genus och socio- och emotionella svårigheter för att det inte finns tillräckligt med skrivet om detta. Även författarna skriver att det skulle behövas mer forskning kring dessa svårigheter ur ett genusperspektiv. Forskaren skulle också kunna gå djupare i hur pedagogerna kan hjälpa och stödja dessa barn genom att observera eller prata med dom och deras föräldrar.

6. Sammanfattning

Syftet med vårt arbete är att få mer kunskap om hur man kan hjälpa/stödja utagerande barn med socio- och emotionella svårigheter.

I litteraturen framkom det att barnen behöver en strukturerad vardag med fasta regler och att man som pedagog är konsekvent samt har en god relation till barnet. Dessa barn behöver mycket kärlek, omvårdnad och stöd för att kunna utvecklas på ett positivt sätt. Utagerande barn måste även utveckla sin sociala kompetens genom att till exempel delta i leken. Litteraturen visar också att det är mer pojkar än flickor som är utagerande.

Vi har gjort en kvalitativ undersökning genom att intervjua förskollärare, specialpedagoger, genuspedagog samt barn- och ungdomspsykologer, för att få svar på hur man kan hjälpa/stödja dessa utagerande barn.

Vi valde att göra intervjuerna i en mindre och i en större kommun för att se om det fanns någon skillnad i deras arbetssätt och bemötande när det gäller utagerande barn med socio- och emotionella svårigheter. Vi tog kontakt med respektive kommuns växel för att få telefonnummer till de intervjuade.

Vi har i vårt arbete har vi kommit fram till att för att kunna hjälpa/stödja utagerande barn med socio- och emotionella svårigheter skall man som pedagog vara tydlig, konsekvent och uppmärksam på vad som händer runt barnen.

Som pedagog måste vi sätta tydliga regler, gränser och hela tiden ligga ett steg före. Ge mycket kärlek och positiv uppmärksamhet för att stärka barnets självbild och självförtroende. I vårt arbete kom vi fram till att det inte var någon skillnad mellan kommunernas arbetssätt och bemötande.

När det gäller förslag på vidare forskning skulle man kunna gå in mer på djupet och undersöka mer om barn som har socio- och emotionella svårigheter ur ett genusperspektiv. Genom att till exempel observera och intervjua barnen samt deras föräldrar för att få en djupare kunskap om hur man kan hjälpa/stödja dessa barn.

Källförteckning

Andersson, B (2000). *Bygga upp ett erfarenhetsbibliotek genom sociala berättelser och seriesamtal* Ängelholm: Birgitta Andersson AB.

Backman, J (1998). *Rapporter och uppsatser* Lund: Studentlitteratur.

Björkman, K (1999). *Stöd jaget tidigt* Förskolan nr 7/99 s 40-42.

- Colnerud, G (2002). *Den kollegiala paradoxen* Pedagogiska magasinet nr 4/2002.
- Denscombe, M (2000). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* Lund: Studentlitteratur.
- Folkman, M-L (1998). *Utagerande och inåtvända barn – det pedagogiska samspelets möjligheter i förskolan* Stockholm: Runa förlag AB.
- Hellström, A (1993). *Ungar är olika - Hur kan förskolan hjälpa barn med svårigheter* Stockholm: Liber utbildning AB.
- Hill, A & Rabe, T (1990). *Små barn stora behov* Malmö: Corona.
- Johannessen, E (1997). *Barn med socio-emotionella problem* Lund: Studentlitteratur.
- Kadesjö, B (2004). *Barn med koncentrationssvårigheter* Stockholm: Liber AB.
- Kimber, B (2003). *Att stå ut med busungar eller boken som lockar fram kraften hos de vuxna* Värnamo: Birgitta Kimber och Ekelundsförlag AB.
- King, E (2000). *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov* Lund: Studentlitteratur.
- Larsson – Svärd, G (1995). *Åtgärdsprogram för barn med behov av särskilt stöd* Lund: Studentlitteratur.
- Lumholdt, H (2004). *Förebilder lockar till utmaningar* Förskolan nr 8/04 s 14-16.
- Lumholdt, H (2005). *Passiv eller aktiv* Förskolan nr 3/05 s 16-18.
- Nohrstedt, L (1999). *När känslorna tar över.* Förskolan nr 7/99 s 27.
- Ogden, T (2003). *Social kompetens och problembeteende i skolan* Stockholm: Liber.
- Patel, R & Davidsson, B (2003). *Forskningsmetodikens grunder* Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B (2005). *Förskolebarns kamratkompetens – om aggressivitet och social kompetens* Specialpedagogik vol. 3 s. 36-39.
- Skolverket (2001). *Att arbeta med särskilt stöd med hjälp av åtgärdsprogram* Stockholm: Liber distribution.
- Sou 1 999:63. *Att lära och leda - En lärarutbildning för samverkan och utveckling*
- Säljö, R (2000). *Lärande i praktiken – Ett sociokulturellt perspektiv* Stockholm: Prisma.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer* Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan – Lpfö98* Stockholm: Fritzes förlag.
- Öhman, M & Ahlrik, A-S, Arvidsson & M, Birgerstam, P & Folkesson, P & Melin, M & Norén-Björn, E, Sjöstedt, B & Paulsson, I & Örnstedt, D (1999). *Olika på lika villkor – en antologi om jämställdhet i förskolan* Stockholm: Liber AB, Skolverket.
- Öhlmer, I (2004). *Åtgärdsprogram – Ett verktyg i skolans vardag* Västerås: IÖ Respons.

Kvalitativ undersökning

1. Hur länge har du arbetat som förskollärare, psykolog, specialpedagog?
2. Hur ser man att ett barn har socio- och emotionella svårigheter?
Vilka signaler skall man uppmärksamma hos barnet?

3. Hur går du tillväga när ett barn förstör för de övriga barnen i barngruppen i leken eller i samlingen?
Vilka metoder använder ni er av?
Hur tänker du då?
4. Hur gör ni för att stödja/ hjälpa dessa barn i sin utveckling till att komma in i barngruppen?
5. Anser du generellt att det är barnet, föräldrarna, personalen eller barngruppen som är orsaken till att problemen uppstår?
Varför tror du det?
6. Är det någon skillnad mellan flickor respektive pojkar som har socio- och emotionella svårigheter?
Om det är någon skillnad. Varför tror du att det är så?
7. Hur bemöter du ett utagerande barn?
Hur bearbetar du dina känslor?
8. Har du några råd till oss som blivande pedagoger hur vi skall bemöta dessa barn när vi kommer ut i verksamheten?

Genusfrågor.

1. Hur länge har du arbetat som genuspedagog?
2. Vilka uppgifter har du som genuspedagog?
3. Har du någon statistik på skillnader/likheter i hur pojkar och flickor beter sig som har socio- emotionella svårigheter?

4. Vad är det som gör att vissa tycker att det är svårare att arbeta med pojkar än med flickor som har socio- emotionella svårigheter?
5. Har du någon statistik på hur många pojkar respektive flickor som är utagerande?
6. Vad tror du det kan beror på att det skrivs mer om pojkar än om flickor i litteraturen som är utagerande?
7. Kan man se någon skillnad i pojkars och flickors beteende?
8. Är det någon skillnad i bemötandet, beroende på vilket kön barnet har som är utagerande?